

Миша Стојадиновић

Институт за политичке студије, Београд

САВРЕМЕНА ДРЖАВА ИЗМЕЂУ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ*

Сажетак

Држава представља свакако један од најзначајнијих облика друштвеног и политичког организовања друштва, који је одувек представљао значајно место анализе политиколошких и социолошких анализа. Интересовање је за државу је наравно током историје варијало да би крај XX века био обележен њеним великим повратком. Овај рад има за циљ да укаже на најзначајније теоријске приступе проучавању савремене државе, као и да укаже на њен положај у контексту савремених друштвених процеса. Да би дошао до жељеног циља аутор се користи комбинацијом великог броја метода, од којих су свакако најзначајније метод анализе садржаја, компаративни метод и дијалектички метод.

Кључне речи: савремена држава, плуралистичка теорија, теорија елита, марксизам, теорија јавног избора, институционализам, еколошки приступ, феминизам, неолиберализам.

Држава, сасвим заслужено, заузима веома битно место политичког дискурса и политичке анализе. О томе сасвим лепо сведочи велики број теорија које у свој фокус стављају управо проучавање овог веома комплексног феномена. У овом раду ћемо покушати да направимо преглед неких од најзначајнијих теоријских приступа држави, а у циљу њихове систематизације и разумевања природе и развоја савремене државе. Наравно, треба напоменути и да су ови теоријски приступи много комплекснији и да се не могу свести само на теорију државе, али да ћемо у овом случају занемарити њихове остале аспекте, трудећи се да изнесемо основне елементе који

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

се тичу анализе савремене државе. У том смислу, посебну пажњу ћемо посветити проучавању плуралистичке теорије, теорије елита, марксизма, теорије јавног избора, институционализма, еколошког приступа и феминизму. Такође, други део рада ће у фокус своје анализе ставити проблем националне државе у контексту неолибералног концепта друштвеног развоја.

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ САВРЕМЕНЕ ДРЖАВЕ

За плурализам се оправдано може рећи да представља једну од најважнијих теорија унутар политиколошких наука, која је утицала на многобројна промишљања државе и грађанског друштва. Плурализам се јавља као критика монистичке теорије државе и апсолутистичке државе. За плуралисте група представља основу за разумевање друштвеног живота и она може бити алтернатива држави. Према њима све индивидуе припадају некој групи која служи зарад задовољавања одређених потреба. То доводи до тога да интеракција између друштвених група (интересних група) постаје примаран вид анализе, а не саме индивидуе.¹⁾

Бавећи се енглеским плурализмом, Ендрју Винсент [Andrew Vincent] истиче да слобода заузима средишњу вредност која има кључни значај у плурализму, а да други део плуралистичке аргументације представља њихов напад на централизовану демонистичку сувереност и предлог за распрострањавањем овлашћења и моћи на групе, при чему су плуралистички аргументи о слободи и суверености повезани са њиховом теоријом личности групе.²⁾

Међутим, и поред неоспорног значаја ове теорије, Мартин Смит [Martin Smith] справом истиче да се суочавамо са великим бројем проблема приликом покушаја да сумирамо основне идеје плуралистичке теорије државе: прво, не постоји сагласност о томе шта конституише плурализам, при чему се он концептуализује на многобројне начине на пољима политиколошких наука, међународних односа и политичке теорије; друго, плурализам се не бави пуно самом природом државе и теорије о држави, већ је због својих корена у енглеском емпиризму и америчком прагматизму махом нетеоријски орјентисан, и има бенигни поглед, како на постојеће стање демократског друштва, тако и када се ради о будућности државе као механизма политичке организације; и на крају,

1) Иван Младеновић, „Савремене теорије демократије”, *Филозофија и друштво*, бр. 1/2008, стр. 219.

2) Ендрју Винсент, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 209-248.

треће, епистемолошко порекло плурализма се налази у опозицији са монизмом и гледиштем да може да постоји једно и универзално прихваћено сазнање, а опет у методологији којом су се плуралисти служили у другој половини 20. века доминира бихевиоризам који се базира на претпоставци апсолутне истине и претпоставци да друштвена стварност може бити откривена истраживањем.³⁾

Теорија елита се развија крајем 19. и почетком 20. века на просторима Италије и Немачке. Међу њене главне протагонисте а уједно и најзаслужније за њен настанак и развој свакако треба поменути класичне елитистичке теоретичаре Гаетана Моску [Gaetano Mosca], Вилфреда Парета [Vilfredo Pareto] и Роберта Михелса [Robert Michels]. Основна идеја која се налази у средишту ов теорије је да је свако друштво подељено на оне који владају (елита) и оне над којима се влада (масу). Оно што се може издвојити као заједничка карактеристика и класичне и савремене теорије елита је да и једна и друга виде моћ елите у њеној малој величини и унутрашњој кохезији, одређеним психолошким предиспозицијама, као и организационим способностима.

Елитистички приступ на режим гледа као на структуру владавине елите чије се основне форме и функције слажу са карактеристикама елите која их ствара и управља њима. „Режими манифестују преовлађујући облик интеракције елите, диспозицију елита да владају доминантно помоћу силе или моћи убеђивања, и политичку формулу коју елите користе да би оправдали своју владавину.”⁴⁾

Овде треба поменути четири савремена елитистичка приступа која су битна за разумевање креирања јавне политике на четири различита нивоа власти: међународном, макро-државном, подсекторском и градском⁵⁾ На међународном нивоу епистемичке заједнице имају кључну улогу у спровођењу политичких идеја унутар држава чланица путем међународних режима. На ове заједнице се може гледати као на елиту креирања политике која се састоји од природних и друштвених научника, или појединаца из било које дисциплине или професије, а који поседују за то релевантно зна-

3) Martin Smith, „Pluralism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 21-22.

4) John Higley, „Elite Theory”, *The Encyclopedia of Political Science*, (ed. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011, стр. 494-495.

5) О овоме опширније видети: Marc Evans, „Elitism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 50-57.

ње. Оне одржавају блиске везе са међународним режимима и покушавају да подигну на виши ниво глобалну свест о одређеним проблемима. Режим се овде своди на пуко средство помоћу кога елите власти у међународним односима спроводе своје идеје. Овај приступ је трпео многобројне критике, као што су потцењивање улоге домаћих актера и супротности између режима различитих држава које доводе до њиховог супротстављања, што доводи немогућности спровођења универзалних идеја на њиховим просторима. Макро-државни ниво се односи на вештину управљања државом и укључује умеће спровођења краткорочних и дугорочних стратегија које су важне за крајњи исход изборног процеса. Када се ради о овом приступу веома се често наводи као пример Тачеризам у Великој Британији. Овај приступ није теоријски развијен, али је доста значајан када се ради о елитистичком приступу и њиховом разматрању вештине управљања државом, при чему се наглашава релативно самостална улога партијске политичке елите у спровођењу стратегија које као крајњи циљ имају успех приликом избора. Што се тиче подсекторског нивоа, анализа политичке мреже полази од три претпоставке када се ради о креирању јавне политике унутар либералних демократских држава: прво, креирање јавне политике је резултат интеракција између политичких мрежа, хијерархије (државне структуре) и тржишта; друго, политичке заједнице су најважнија форма мреже унутар либералних демократија; и на крају, политичке заједнице чине елитни систем власти. На градском нивоу треба поменути да концепт урбаног режима има своје корене у неоплурализму Чарлса Линдблома [Charles Lindblom] и он се руководи претпоставком да је капиталистичким државама потребна економија да би биле успешне и да се одлуке у тржишном систему доносе од стране пословних елита при чему се држава у овом контексту налази у подређеној улози.

Када се ради о Марксистичком приступу, Ендрју Винсент истиче да је оно што Маркс има да каже о држави од велике важности за теоријско изучавање, али и да он ипак не спада у велике теоретичаре о држави јер постоји много суштинских проблема за сам проказ класне теорије државе, при чему он истиче четири најзначајнија.⁶⁾ Прво, веома је тешко открити једну јединствену теорију државе, јер овај приступ представља тзв. *praksis* филозофију. Он нуди, или бар тежи да нуди одговоре на конкретна питања и проблеме, мада је у њему присутно доста апстрактних тумачења и спекулација. Други проблем је што се марксистички приступ приближава политичкој економији, при чему се не ставља нагласак

6) Ендрју Винсент, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 173-174.

на разумевање саме државе, већ се нагласак ставља на њено објашњавање као производа неке темељније реалности која је обично економска по карактеру. Том приликом се нагласак ставља на улогу државу у економији, док се занемарују њен уставни и институционални облик. Трећи проблем је што се ни Маркс ни Енгелс нису нигде систематски бавили проблемом државе и нису створили нормативну теорију државе као институционалне структуре, при чему се институције схватају као исход дубоко укорењених објективних структурних закона. *Прилози критици Хегелове филозофије права* представља Марков рад у коме се он највише приближио систематској анализи државе, али он садржи углавном негативну критику која је променљивог квалитета. Као последњи, а уједно и највећи проблем, Винсент наводи теоријску двосмисленост фразе марксистичке теорије државе. Подсетимо се да он радије у свом раду користи термин класна теорија. Он овде истиче да овај концепт у великој мери критикује саму државу, при чему се тежи њеном коначном превазилажењу, а да се опет јавља парадокс када кажемо да постоји тзв. марксистичко-лењинистичка држава.

Теорија јавног избора је настала на просторима САД средином XX века у оквиру економије, да би се веома брзо усталичила и као једна од најутицајнијих теорија који својим дискурсом захвата области и економије и политикологије. Из перспективе ове теорије на политичке процесе у демократским државама треба гледати као на слободна или делимично слободна тржишта у којима политичке партије нуде јавну политику у замену за гласове, а на сличан начин треба посматрати и политичке институције које имају главни циљ да извуку највећу могућу корист уз најмању могућу цену.⁷⁾

Ероу [Arrow Kenneth] теорију јавног избора дели на економски и политички део, при чему се економски део бави тржиштем, док се политички део оријентише на изборе.⁸⁾ Он је сматрао да у капиталистичкој демократији постоје два поступка којима се врши друштвени избор, а то су гласање, које се користи за доношење политичких одлука, и тржишни механизми за доношење економских одлука.⁹⁾

7) Roger Scruton, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 568.

8) Arrow Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, John Wiley & Sons, New York, London, Sidney, 1963; Дарио Цираки, „Теорија јавног избора и парадокси гласовања”, Политичка мисао, Загреб, бр. 2-3/1996, стр. 201-203.

9) О теоријском приступу Кенета Ероуа опширније видети: Вишња Станчић, „Демократија и рационалност”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.

Према Ентони Даунсу [Anthony Downs], политичари стварају економску политику на такав начин да им то на крају омогућава да буду реизабрани.¹⁰⁾ Даунс сматра да се све партије могу поделити на оне које се налазе на десној страни и на левој страни, док се у средини налазе сконцентрисане партије левог и десног центра, при чему партије имају тенденцију да се приближавају средњем гласачу.¹¹⁾ Према њему на крају ће остати само две партије док ће трећа нестати са сцене; обе партије ће се лоцирати према поменутом средњем гласачу тако да ће разлике између њих на крају бити минималне; и на крају редистрибутивна државна политика ће бити тако организована да ће највише добити од ње имати управо средњи гласач.¹²⁾ Бјукенен [James Buchanan], добитник Нобелове награде за допринос развоју теорије јавног избора, и Гордон Талок [Gordon Tullock] 1962. године стварају једно веома значајно дело под називом *The Calculus of Consent*, у којој истичи значај једногласног доношења одлука, чиме би се избегло њихово наметање, а што би као крајњи резултат водило смањењу трошкова насталих њиховим наметањем. Главна идеја којом се ова теорија руководи јесте да политичари користе све своје „ресурсе” како би повећали вероватноћу да буду реизабрани. Однос између државних службеника и њихових присталица чини централни део теорије јавног избора при чему се претпоставља да запослени у јавним службама (државни службеници или јавне бирократе) попут свих осталих друштвених актера теже ка рационалној максимизацији властите користи.¹³⁾

Институционализам значајан део свог порекла има у тежњи да се држава као институција врати у фокус политиколошких наука. Једна од главних одлика институционализма јесте свакако наглашавање институционалног контекста унутар кога се дешавају политички догађаји. Петар Матић, бавећи се анализом институционализма, сумира разлике између старог и новог институционализма. Са једне стране, стари или традиционални институционализам почивао на матрици формално-правне анализе институција, без сагледавања процеса који воде ка њиховом формирању. Нови институционализам, са друге стране, карактерише повратак ис-

10) Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, 1957.

11) Душан Павловић, „Политичка економија – стање дисциплине”, *Годишњак*, ФПН, 2009, стр. 180-182.

12) Edgar Kiser, „State Theories of the”, *The Encyclopedia of Political Science* (eds. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011, стр. 1598-1599.

13) Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 67.

траживања институција у окриље политикологије и њиме се уводи читав низ нових приступа.¹⁴⁾ Вивијен Шмит [Vivien Schmidt], бавећи се истраживањем ових нових токова анализира три главне гране новог институционализма (институционализам рационалног избора, социолошки институционализам и историјски институционализам), закључујући своје излагање анализом четвртог и најновијег облика новог институционализма (дискурзивни институционализам).¹⁵⁾

Феминизам се јавља средином XIX века као правац који се залаже за друштвену, политичку и економску једнакост мушкараца и жена. Када се ради о феминистичком приступу држави потребно је поменути да је феминизам великим делом амбивалентан када се ради о стварању теорије државе, што се нарочито може приметити у периоду након 1960-тих и настанка такозваног другог таласа феминистичког покрета, када се интензивира потрага за алтернативним каналима политичког утицаја.¹⁶⁾

Феминистички ставови о држави зависе од тога о којој се феминистичкој струји ради: „(1) либералном феминизму кореспондира перспектива неутралне државе; (2) радикалном феминизму кореспондира перспектива „демонтирања” патријархалне државе; (3) марксистичком и социјалистичком феминизму кореспондира перспектива суштинске критике капиталистичке државе; (4) социјалдемократском или нордијском феминизму кореспондира перспектива женама наклоњене или склоне државе благостања; (5) док пост-структуралистичком феминизму кореспондира перспектива интензивније или блаже деконструкције државе.”¹⁷⁾

Када се ради о еколошком приступу држави треба напоменути да велики број покрета и теоретичара који се могу сврстати у овај приступ има потцењивачки однос када се ради о држави.¹⁸⁾ Ово је делом због тога што лично политички елеменат у полити-

14) Петар Матић, „Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010, стр. 55-56.

15) Vivien Schmidt, „Institutionalism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 102-114.

16) Johanna Kantola, „Feminism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 118.

17) Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 68.

18) Matthew Paterson, Peter Doran and John Barry, „Green Theory”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 135.

ци Зелених, а и делом због тога што код еколошких покрета нема елемената „левице” и „деснице”, он је антиполитички стављајући у центар своје идеологије заједнички интерес човечанства. Политика Зелених се бави еколошким проблемима, који су изван политике, на коју се веома често гледа као на средство махинација државне моћи. Овде би требало поменути четири критике државе: „лош просторни спој између територијално-организоване државе и просторних карактеристика еколошких проблема; доминантна рационалност у бирократској држави; природа државе као централизоване институције доминације и насиља, која промовише убрзани проток ресурса; начин на који либерална демократска држава подстиче веома танку и немоћну верзију демократског грађанства и демократске власти.”¹⁹⁾

Основне перспективе еколошке концептуализације државе су следеће. „Према првој перспективи доминанти облици политичког организовања нису трајни и одрживи јер не одговарају односу између људског рода и природног окружења. Друга перспектива у свој фокус ставља глобализацију савремених еколошких проблема. Трећа перспектива се тиче својстава кооперације потребне за реаговање на еколошке изазове. Четврта перспектива истиче да постоји велики број слабих држава које поседују неадекватну структуру за обезбеђивање поретка и управљање еколошким стратегијама.”²⁰⁾

НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У ВРТЛОГУ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Држава се у савременом друштву нашла суочена са многобројним изазовима. Глобализација, транзиција, развој технологије, социјални конфликти, и многи други савремени друштвени процеси свакодневно утичу на институционалну организацију друштва, али и на друштво уопште.²¹⁾ Као резултат утицаја процеса глобализације дошло је до повећања покретљивости становништва и капитала. Глобализација спада у ред комплексних друштвених процеса који захтевају један свестран приступ у разумевању. Сам термин глобализација је још почетком 80-тих година XX века био веома ретко коришћен, да би се данас његова употреба толико интензи-

19) Исто, стр. 136.

20) Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 70-71.

21) Миша Стојадиновић, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

вирала да је постало незамисливо заобићи га приликом било какве озбиљније анализе савременог друштва. То је довело до великих промена на плану међународних и европских интеграција.²²⁾

Гиденс [Anthony Giddens], бавећи се националном државом, каже да она постоји тамо „где постоји политички апарат (...) који управља датом територијом, а чији је ауторитет потпомогнут помоћу правног система”.²³⁾ Све гушћа повезаност данашњих држава настаје као плод: технолошко-информатичке револуције која је довела до компресије простора и времена; стварања глобалног тржишта; све већег утицаја дешавања у једном локалитету на живот индивидуа и заједница на другој страни планете; формирања свести о повећаној међузависности; успона све моћнијих транснационалних и наднационалних економских сила и политичких институција које обликују слику света; распрострања истоветних форми (индустријализма, постиндустријализма и информатичке револуције, тржишне економије, вишепартијског система...) у готово свим социјалним просторима.²⁴⁾

Али, да ли глобализација значи уједно и крај националне државе? Неолиберални концепт глобализације свакако није наклоњен националној држави. Подсетимо се да Милтон Фридман [Milton Friedman], као један од најзначајнијих теоретичара, па и зачетника неолибералног модела, сматра да се капитализам најбоље развија без икаквих ограничења и државних интервенција, уз поштовање закона слободног тржишта.²⁵⁾ Мит о слободном тржишту је у неолибералним оквирима постао једини закон који се мора поштовати, при чему је држава склоњена у други план, као средство одржавања овог поретка, или још боље речено њој је поново враћена функција „ноћног чувара” [Adam Smith].

Дејвид Харви [David Harvey], анализирајући овај проблем, указује да неолиберализам вреднује тржишну размену као етику по себи способну да делује као водич за људску акцију, замењујући сва претходно прихваћена етичка уверења. „Неолиберализам заступа мишљење да се друштвено добро повећа максимизацијом

22) Дејана Вукчевић, „Спољна и безбедносна политика ЕУ у светлу социјалног конструктивизма”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.

23) Joseph Zajda, „Nation-Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (приредили: Joseph Zajda, Holger Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009, стр. 2.

24) Мирослав Печулић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 17-18.

25) Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, 1962.

домета и учесталошћу тржишних трансакција, и тражи се да се све људске акције подведу под домен тржишта.”²⁶⁾

Харви истиче да од 1970-тих година видимо наглашено скретање према неолиберализму, како у политичко-економским активностима, тако и у мишљењу. „Дерегулација, приватизација и повлачење државе из многих подручја социјалне потпоре умногоне су општа карактеристика. Готово све земље, од оних неформалних, насталих после распада Совјетског Савеза, па до старих социјалних демократија и држава благостања, какве су Нови Зеланд и Шведска, прихватиле су, некада добровољно а у другима случајевима као одговор на притиске и принуде, неку од верзија неолибералне теорије и, у складу с том верзијом, прилагодили бар неке од својих политика или пракси. (...) Поред тога, заступници неолибералног пута сада заузимају утицајне положаје у образовању (универзитети и многобројни трустови мозга), у медијима, на састанцима чланова управних одбора у корпорацијама и финансијским институцијама, у кључним државним институцијама (министарства финансије, централне банке)...”²⁷⁾

Према Вукашину Павловићу, криза и пад неолибералног концепта државе су сасвим очигледни. „Развијена капиталистичка индустријска и демократска држава нашла се пред најозбиљнијим изазовима још од велике кризе из тридесетих година двадесетог века. Показује се да је време протестантског капитализма са штедњом и марљивошћу давно прошло, а да кризу изазива похлепни, грамзиви и коруптивни капитализам коме само тржиште не може више успешно да решава проблеме.”²⁸⁾

Џон Ралстон Сол [John Ralston Saul] указује да су крајем двадесетог века национализам и национална држава постали снажнији него у време када је почела глобализација. „Веровање у глобалне економске истине је ослабило. Све је више знакова међународне економске пометње. Утихнуло је дивљење према неименованим лидерима глобалистичког пројекта.”

Неолиберални модел глобализације, као облик организације друштва на глобалном нивоу, се показао као потпуни промашај. За процес глобализације се данас може рећи сасвим оправдано да се налази у фази финансијског глобалног капитализма. Основна

26) Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Београд, 2012, стр. 15-16.

27) Исто, стр. 15-16.

28) Вукашин Павловић, „Савремена држава“, *Савремена држава* (приредили: Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2008, стр. 21.

карактеристика је концентрација његових актера на финансијском тржишту и зато је америчка економија све више „економија кризе”. Највећи проблем америчког друштва је што су ослонац њихове економије „штампарије новца и фабрике наоружања”. Њихова економија се налази на стакленим ногама и њој се не пише светла будућност. У америчкој спољној политици је све мање дипломатије а све више коришћења силе, што говори о несигурностима и противречностима које изнутра изједају овај систем.

Наоми Клајн [Naomi Klein] истиче да си Фридман и његови следбеници прихватили и усавршили следећу стратегију: „чекање на велику кризу, потом распродаја делова државе приватним играчима док се грађани још тетурају од шока, и онда хитно проглашавање реформи за трајне.”²⁹⁾ То је та „доктрина шока” која је у комбинацији са моноцентричним обликом глобализма довела до настанка тзв. „капитализма катастрофе”. Ноам Чомски каже да су напори финансирани од стране великих корпорација дали овим идејама „скоро свету ауру”, што је довело до тога да њихови захтеви веома ретко наилазе на отпор.³⁰⁾ То је довело до тога да су ратови и катастрофе који су раније представљали само шансу за један узак сектор привреде приватизовани у тој мери да су сами по себи отворили „нова тржишта”. О начину на који Немачка успоставља доминацију Европом користећи економску кризу на најбољи могући начин говори Сајмон Хефер [Simon Heffer] у тексту који је објавио *Дејли мејл* под називом *Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe*. Он наводи да се баук кризе све више шири на Север закључујући да „тамо где није успео Хитлер да војним средствима покори Европу, модерни Немци успевају кроз трговину и финансијску дисциплину. Добро дошли у Четврти рајх!”³¹⁾

Џон Ралстон Сол сматра да је мало оних који су предвидели да ће се национализам вратити због погубне грешке која је почињена приликом ранијег одбацивања национализма. „Ми смо, заправо, само претпоставили да смо га се решили. Западна Немачка је, из очигледних разлога, предњачила по том питању, прогласивши државу – своју државу – постнационалном. А Немачка је на

29) Наоми Клајн, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92, стр. 12.

30) Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, 17.

31) Simon Heffer, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>

крају крајева, била језгро европског интегристичког пројекта. Један од водећих политичара, Оскар Лафонтен [Oskar Lafontaine], писао је 1988. године о *надилажењу националне државе*. То је било само неколико година пре него што је у Југославији букнуо етнички националистички сукоб, а Немачка, заједно са другим теоријски постнационалним демократијама, покушала да се умеша подржавајући једну етничку групу у односу на друге. Како то да су модерне постнационалне државе реаговале на једну испрва мање значајну европску кризу тако што су посегнуле у своју ризницу сећања на 1914. годину? Да будемо прецизни, свака од њих подржала је исте оне етничке групе које су подржавале и током ратова у двадесетом веку.³²⁾

Национална држава се у целој тој причи нашла на удару. „При свему овоме о грађењу нација, још једном појму из реторте новог светског поретка, наравно да не може бити ни говора. Ради се управо о супротном: нације се не граде, већ разграђују, разбијају на појединачне делове или сецкају.”³³⁾ При том, државе које се успротиве центрима моћи се једноставно проглашавају националистичким. Национализам је феномен који значајно утиче на савремено друштво и као такав представља значајан предмет проучавања. Наравно на национализам не треба аутоматски гледати као на патолошки феномен, мада он то свакако може бити. Поред својих лоших он има и добре стране као што су: „заштита мањинских права и мањинских култура, заштита и спасавање изгубљених језика, историја, уметност, решавање кризе идентитета, легитимисање заједнице и друштвене солидарности, идеја народне суверености и колективног прегнућа итд.”³⁴⁾

Правећи анализу односа између националне државе и неолибералног концепта треба истаћи да национална држава није терет кога се треба по сваку цену ослободити, већ је то пре свега неолиберални концепт глобализације. У том смислу је Џон Ралстон Сол у праву када каже да тренутно пролазимо кроз један од оних тренутака који раздваја несталне и постојане ере, што доводи до једног хаотичног „вакума” препуног метежа и противуречних тенденција: „Водеће личности које су некада говориле да би националне државе требало подврћи економским снагама данас говоре да би их

32) Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 299.

33) Јирген Елзесер, *Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009, стр. 11.

34) Миша Ђурковић, „Национални идентитет и либерална демократија” у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002, стр. 7.

требало изнова оснажити како би се суочиле са глобалним војним метежом. Пророци глобализације који су говорили *Приватизујте, приватизујте, приватизујте*, данас кажу да су грешили зато што је национална владавина закона важнија. Економисти су се оштро поделили око питања да ли треба попустити или појачати контролу над тржиштима капитала. Све снажније националне државе, попут Индије и Бразила, оспоравају општеприхваћено начело глобалне економије.³⁵⁾

И НА КРАЈУ...

Држава се устоличила као једна од најважнијих елемената друштвеног и политичког живота. Данас је готово немогуће замислити начин на који би друштво функционисало без постојања државе. Вукашин Павловић, у том смислу, указује да крај XX и почетак XXI века карактерише велики повратак државе као кључне теме на теоријску агенду политичких наука. Повратак државе као кључног актера се поклопио са следећим појавама: „најпре успон етно–национализма који је пратио формирање нових држава на тлу Европе, а посебно на територији бивше Југославије и Совјетског Савеза и трагање за постнационалним констелацијама савремених држава; затим интензивни процеси регионализације и регионалног транснационалног повезивања, на једној, и наднационалних интеграција, на другој страни, отворили су на нов начин многа класична питања националне државе; најзад, снажни талас глобализације и космополитизма, као да су омогућили наступање постмодернога доба пост-државе, и отворили питање да ли је доба државе и државне суверености на измаку.”³⁶⁾

Савремена јака држава би требала да поседује следеће карактеристике: „потпуну контролу над властитом територијом и испоруку пуног обима и високог квалитета јавних добара властитим грађанима; заштиту од политичког насиља и криминала; гарантовање политичких и грађанских слобода; креирање општег амбијента погодног за економски просперитет; владавину права; независно судство; високо развијену комуникациону и физичку инфраструктуру; највише стандарде образовања и здравствене заштите; и де-

35) Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 9-10.

36) Вукашин Павловић, „Држава и демократија“, *Савремена држава – структура и социјалне функције* (приредили Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2010, стр. 10.

лотворно цивилно друштво.”³⁷⁾ У том смислу је неопходно стално радити на развоју демократских и националних капацитета политичких институција како би држава могла у потпуности да развије своје капацитете и да одговори изазовима савременог друштва.

ЛИТЕРАТУРА

- Винсент Ендрју, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Вукчевић Дејана, „Спољна и безбедносна политика ЕУ у светлу социјалног конструктивизма”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
- Достанић Душан, „Модерна држава пред изазовима комунитаризма”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/ 2012.
- Evans Marc, „Elitism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Елзесер Јирген, *Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009.
- Ђурковић Миша, „Национални идентитет и либерална демократија” у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- Zajda Joseph, „Nation-Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (приредили: Joseph Zajda, Holger Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009.
- Kantola Johanna, „Feminism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Kiser Edgar, „State Theories of the”, *The Encyclopedia of Political Science* (eds. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011.
- Клајн Наоми, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92.
- Младеновић Иван, „Савремене теорије демократије”, *Филозофија и друштво*, бр. 1/2008.
- Матић Петар, „Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
- Павловић Душан, „Политичка економија – стање дисциплине”, *Годишњак*, ФПН, 2009.
- Павловић Вукашин, „Држава и демократија“, *Савремена држава – структура и социјалне функције* (приредили Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2010.

37) Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 301.

- Печујлић Мирослав, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.
- Paterson Matthew, Peter Doran and John Barry, „Green Theory”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Smith Martin, „Pluralism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Сол Ралстон Џон, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011.
- Станчић Вишња, „Демократија и рационалност”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.
- Стојадиновић Миша, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Стојановић Ђорђе, Ђурић Живојин, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Scruton Roger, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Schmidt Vivien, „Institutionalism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Харви Дејвид, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Београд, 2012.
- Heffer Simon, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>.
- Higley John, „Elite Theory”, *The Encyclopedia of Political Science*, (ed. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011.
- Цираки Дарио, „Теорија јавног избора и парадокси гласовања”, *Политичка мисао*, Загреб, бр. 2-3/1996.
- Chomsky Noam, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999.

Misa Stojadinovic

MODERN STATE IN BETWEEN THEORY AND PRACTICE

Resume

A state certainly represents one of the most important forms of society organizing in social and political terms that had always stood for being a significant place of politicological and sociological analyses. The interest for the state in history naturally varied so that at the end of the 20th century it was marked with a great comeback. The main goal of this paper is to point out to the most important theoretical approaches to the studying of the modern state as well as to underline its position within the context of contemporary social processes giving the accent on: the pluralistic theory, the theory of elites, the Marxism, the theory of public choice, the institutionalism, the ecological approach, the feminism, and the neoliberalism.

A state in contemporary society is facing numerous challenges. Globalization, transition, technological development, social conflicts and many other contemporary social processes daily influence the society's institutional organization as well as the actual society at large. The result of the globalization processes influence is the increasing of the migration process and the capital flow as well. Making the analyses of the relations between the national state and the neoliberal concept we have to point out that the national state is not a burden that one should be liberated from at any cost, yet it is above all the neoliberal concept of globalization.

Key words: the modern state, the pluralistic theory, the theory of elites, the Marxism, the theory of public choice, the institutionalism, the ecological approach, the feminism, and the neoliberalism.

* Овај рад је примљен 01. марта 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.